

Uloga i mogućnosti škole u prevenciji vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu

UDK: 364.636:004.738.5-058.6

364.636-053.5(497.521.2)

37.061.1/.2

Prethodno priopćenje

Martina Ferić

Edukacijsko-rehabilitacijski
fakultet, Borongajska cesta 83f,
10000, Zagreb
martina.feric@erf.hr

Marko Prpić

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet,
Borongajska cesta 83f, 10000, Zagreb
prpic.marcus@gmail.com

Sažetak

Nasilje u virtualnom svijetu najšire se definira kao upotreba elektroničkih medija za namjerno povređivanje žrtve. Cilj je ovog rada ispitati povezanost između iskustva nasilja u virtualnom svijetu i provođenja aktivnosti s ciljem prevencije nasilja (u virtualnom svijetu). Uzorak čini 451 učenik završnih razreda pet zagrebačkih srednjih škola. Podatci dobiveni ovim istraživanjem pokazuju da većina učenika ima iskustvo nasilja u virtualnom svijetu, da se aktivnosti za prevenciju nasilja (u virtualnom svijetu) provede u manje od polovine škola te da nema povezanosti između provođenja preventivnih aktivnosti i iskustva nasilja učenika u virtualnom svijetu. Drugim riječima, iskustvo vršnjačkoga nasilja u virtualnom je svijetu visoko prisutno i preventivne aktivnosti koje se provode u promatranim školama nisu učinkovite. Svrha je rada predložiti smjernice za prevenciju nasilja u virtualnom svijetu u školskom okruženju.

Ključne riječi: aktivnosti, prevencija, škola, nasilje u virtualnom svijetu

Uvod

Nasilje u virtualnom svijetu nov je i specifičan oblik nasilja te se najšire definira kao upotreba elektroničkih medija za namjerno povređivanje žrtve (Bonanno i Hymel, 2013). Iako tradicionalno i nasilje u virtualnom svijetu među vršnjacima ima istu namjeru – namjerno povređivanje vršnjaka (Bonanno i Hymel, 2013; Olweus, 1998; Pregrad, Tomić Latinac, Mikulić i Šeparović, 2011) – vidljive su razlike u obilježjima tih dviju vrsta nasilja. Naime, kako se nasilje u virtualnom svijetu seli u virtualnu sferu života djece i mladih, okruženje u kojem se ono događa također postaje virtualno i nije ograničeno samo na okruženje škole i/ili zajednice (Ambrosi-Randić, 2007), već je moguće i u npr. privatnosti doma. Isto tako, nasilje u virtualnom svijetu promijenilo je percepciju žrtve u očima nasilnika s obzirom na to da nasilnik u virtualnome prostoru rijetko vidi izravnu reakciju žrtve na nasilje (Strabić i Tokić Milaković, 2012), odnosno da je manje svjestan patnje žrtve kao i šire publike koja tom nasilju svjedoči. I na kraju, moguća anonimnost nasilnika najveća je razlika između tih dvaju tipova vršnjačkog nasilja (Kowalski, Limber, Limber i Agatston, 2012; Slonje i Smith, 2008).

Prevalencija vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu varira u različitim zemljama te ovisi i o instrumentima koji su se koristili u istraživanjima i o definiciji vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu u odnosu na njegovu učestalost. U literaturi je moguće pronaći podatke o prevalenciji od 1 % do 24 % (Bonanno i Hymel, 2013; Brooks, Chester, Klemnera i Magnusson, 2017; Hinduja i Patchin, 2012; Menesini, 2012; Olweus, 2012). Tako Olweus (2012) iznosi podatak o prevalenciji od 4,5 %, Menesini (2012) govori o 7,6 % mladih koji su doživjeli nasilje u virtualnom svijetu od vršnjaka, a Hinduja i Patchin (2012) o prevalenciji od 24 %. Najveća prikazana prevalencija (24 %) odnosila se na učestalost od jednom do dva puta mjesečno, a kada se govori o učestalosti od dva ili tri puta mjesečno, podatci pokazuju prevalenciju od oko 5 %. Brooks i suradnici (2017) iznose podatak istraživanja u kojem je sudjelovalo 5.335 djece od 11 do 15 godina kako je njih 17,9 % doživjelo nasilje u virtualnom svijetu od vršnjaka dva mjeseca prije istraživanja.

Ako se pogledaju studije provedene na nacionalnoj razini podatci o prevalenciji variraju od 4,6 % (Pregrad i sur., 2011) do 21 %¹.

¹ Istraživanje su proveli *Hrabri telefon* i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/istrazivanje-o-iskustvima-i-ponasanjima-djece-na-internetu-i-na-drustvenoj-mrezi-facebook-2/>

Nacionalno istraživanje koje su 2013. godine proveli Hrabri telefon i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba na uzorku od 1.489 djece i mladih u dobi od 11 do 18 godina pokazuju sljedeće²:

- 21 % djece izvještava o tome da su nekoliko puta ili često primali uvredljive poruke ili komentare putem Facebooka, 46 % djece to je doživjelo barem jedanput, a 9 % djece priznaje da je to više puta činilo; među djecom koja su tome bila višekratno izložena 53 % ih je barem jednom doživjelo da su se te poruke nastavile čak i nakon što su pošiljatelja zamolili da s tim prestane
- 16 % djece izvještava da je jednom putem Facebooka primilo neželjene poruke seksualnih sadržaja (poruke, slike, videa...), a 4 % djece priznaje da je to činilo
- 20 % djece izvještava da su drugi putem Facebooka objavljivali stvari koje su štetile njihovu ugledu, a 9 % djece priznaje da je to činilo
- 26 % djece izvještava da su drugi putem Facebooka širili laži o njima, a 7 % djece priznaje da je to činilo
- 16 % djece izvještava da je doživjelo da su drugi putem Facebooka objavljivali informacije zbog kojih su bili ismijavani, a 10 % djece priznaje da je to samo činilo
- 16 % djece izvještava da im se netko ulogirao u Facebook profil i u njihovo ime objavljivao neugodne informacije o njima, a takvo ponašanje priznaje 8 % djece
- 11 % djece doživjelo je da ih je netko namjerno blokirao ili ih izbacio iz neke grupe s ciljem da ih izolira, a to je činilo čak 13 % djece
- 3 % djece izvještava da je otvorilo grupu na Facebooku s ciljem ismijavanja ili vrijeđanja druge djece, a 4 % su bili žrtve takvog ponašanja
- 15 % djece izvještava da su im putem Facebooka upućene prijetnje, a takvo ponašanje priznaje 7 %.

Drugo nacionalno istraživanje (Pregrad i sur., 2011) provedeno je na prigodnom uzorku od 23 osnovne škole iz cijele Hrvatske. U istraživanju je sudjelovalo 5.215 učenika u dobi od 10 do 15 godina. Podatci pokazuju kako 4,9 % djece doživljava neki oblik vršnjačkog nasilja putem elektroničkih medija (2 do 3 puta mjesečno i češće), 29 % ih to doživi 1 do 2 puta mjesečno.

Isto istraživanje došlo je do podataka kako je 9,2 % učenika doživjelo neelektro-ničko vršnjačko nasilje (2 do 3 puta mjesečno i češće), što je statistički značajno veći udio djece u odnosu na udio onih koji su doživjeli elektroničko nasilje. Sličan podatak dobili su i Modecki i suradnici (2014). Naime, metaanaliza 80 studija pokazala je kako

² <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/istrazivanje-o-iskustvima-i-ponasanjima-djece-na-internetu-i-na-drustvenoj-mrezi-facebook-2/>

je prevalencija vršnjačkog nasilja u virtualnom svijetu niža od prevalencije tradicionalnog oblika vršnjačkog nasilja. Ipak, kako ističu Bonanno i Hymel (2013), treba imati na umu da je nasilje u virtualnom svijetu oblik nasilja koji se najrjeđe prijavljuje.

Škola je kao okruženje u kojem djeca i mladi provode znatan dio svog vremena i stvaraju (i održavaju) većinu svojih odnosa s vršnjacima važna jer može podržati ili utjecati na prevenciju nasilja u virtualnom svijetu (Wölfer i sur., 2013). Istraživanja (Brooks, 2014; Goldweber, Waasdorp i Bradshaw, 2013; Kay, 1999; Sprague i Hill, 2002; Way, Reddy i Rhodes, 2007) tijekom dužeg niza godina pokazuju kako je podržavajuća školska kultura povezana s pozitivnim razvojem djece i mladih. Školska se kultura stvara i podržava mnogim čimbenicima uključujući one putem kojih se učenici osjećaju povezani sa školom i putem kojih se izgrađuju njihovi odnosi s učiteljima. Nadalje, privrženost školi i percepcija učenika da su u školi sigurni povezani su s razinom vršnjačkog nasilja, uključujući i nasilje u virtualnom svijetu (Brooks i sur., 2017). Sprague i Hill (2002) navode kako je, ako se želi podržati pozitivan razvoj djece i mladih, ali i njihov akademski napredak, iznimno bitno osigurati razvoj sigurnih škola.

Cilj ovog rada jest ispitati iskustvo učenika s nasiljem u virtualnom svijetu, ispitati koje se aktivnosti u školi povode s ciljem prevencije nasilja u virtualnom svijetu („Na satu razredne zajednice govorimo o problemu nasilja“, „U školi se govori o problemu nasilja na društvenim mrežama“ i „U školi se održavaju radionice i projekti na temu nasilja na društvenim mrežama“) te ispitati povezanost između iskustva nasilja u virtualnom svijetu i provođenja aktivnosti s ciljem prevencije nasilja (u virtualnom svijetu). Svrha rada je, na temelju podataka dobivenih istraživanjem, kao i podataka iz dobre prakse, predložiti smjernice za prevenciju nasilja u virtualnom svijetu u školskom okruženju.

Metodologija

Uzorak

Uzorak čini 451 učenik završnih razreda pet zagrebačkih srednjih škola. Tijekom prvog obrazovnog razdoblja školske godine 2017./2018., prilikom dolaska anketara u škole, u uzorak su ušli učenici koji su se zatekli na nastavi u učionici pa je uzorak sastavljen od 174 učenika gimnazija i 277 učenika srednjih, četverogodišnjih i trogodišnjih, strukovnih škola.

Škole u kojima se provodilo istraživanje izabrane su nasumičnim odabirom škola iz popisa svih gimnazija, četverogodišnjih i trogodišnjih škola u Gradu Zagrebu, pri čemu se nasumični odabir škola provodio unutar svake od tri navedene kategorije škola, kako bi sve bile obuhvaćene u uzorku. Uzorkovanje i komunikacija s

izabranim školama ostvareni su uz pomoć Gradskog ureda za obrazovanje. Uzorkovanjem nisu obuhvaćene privatne srednje škole kako rezultati ne bi bili opterećeni potencijalnim razlikama u funkcioniranju javnih i privatnih škola. Broj škola koje su uključene u istraživanje ograničen je zbog praktičnosti provedbe s obzirom na to da je studija zamišljena kao pilot-istraživanje. Uzorak učenika koji su sudjelovali u istraživanju dobiven je nasumičnim odabirom završnih razreda u odabranim školama unutar kojih su sudjelovali svi učenici koji su u trenutku dolaska anketara u razred bili prisutni. Dopuštenje za provedbu istraživanja izdao je Gradski ured za obrazovanje Grada Zagreba, a pristanke su davali i ravnatelji škola.

Metode prikupljanja podataka

Učenici su istraživanju pristupali dobrovoljno, a zajamčena im je anonimnost. Podatci su prikupljeni anketiranjem punoljetnih učenika koji su u trenutku dolaska anketara bili na nastavi. Odabir razreda u kojima je anketar pristupao sudionicima istraživanja obavljale su škole.

Metode obrade podataka

Podatci su obrađeni SPSS-om, statističkim programom za društvene znanosti. Za provjeru istraživačkih problema izvršena je korelacijska analiza kojom je testirana povezanost provedbe različitih aktivnosti sa svrhom prevencije nasilja u školi i iskustva nasilja u virtualnom svijetu na uzorku učenika.

Rezultati

Deskriptivni rezultati

Nasilje u virtualnom svijetu

Prije utvrđivanja povezanosti između provedbe različitih aktivnosti sa svrhom prevencije nasilja u školi i iskustva nasilja u virtualnom svijetu na uzorku učenika potrebno je ispitati prisutnost problema nasilja u virtualnom svijetu u školama.

Rezultati prikazani u Tablici 1 upućuju na to da velika većina učenika ima iskustva s ispitanim oblicima nasilja u virtualnom svijetu, u ulozi počinitelja, žrtve ili promatrača. Više od 80 % učenika ima iskustva s kreiranjem internetskih stranica (blogova) koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka, s provaljivanjem u tuđe profile na društvenim mrežama, s uvredljivom komunikacijom u tuđe ime na društvenim mrežama i sa zlonamjernim pisanjem ružnih komentara na fotografije i statue koje objavi žrtva. Najmanji udio učenika (manje od 70 %) ima iskustva s otkrivanjem osobnih informacija o drugima, širenjem nasilnih i uvredljivih kome-

Tablica 1. Postotni udio učenika koji imaju/nemaju iskustva s različitim oblicima vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu

	da	ne
Slanje anonimnih poruka mržnje	75,7 %	24,3 %
Poticanje grupne mržnje	70,9 %	29,1 %
Širenje nasilnih i uvredljivih komentara	64,2 %	35,8 %
Kreiranje internetskih stranica koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka	82,3 %	17,7 %
Slanje tuđih fotografija i traženje drugih da ih procjenjuju	68,7 %	31,3 %
Otkrivanje osobnih informacija o drugima	62,0 %	38,0 %
Provaljivanje u tuđe profile na društvenim mrežama	81,7 %	18,3 %
Slanje zlobnih i neugodnih sadržaja o drugima	72,2 %	27,8 %
Prijetnje	78,3 %	21,7 %
Otvaranje lažnih profila na društvenim mrežama pod tuđim imenom	78,9 %	21,1 %
Uvredljiva komunikacija u tuđe ime na društvenim mrežama	82,4 %	17,6 %
Zlonamjerno pisanje ružnih komentara na fotografije i statuse koje žrtva objavi	82,2 %	17,8 %

tara o vršnjaku i slanjem tuđih fotografija, kao i traženjem ostalih da ih procjenjuju po određenim karakteristikama. Međutim, bitno je istaknuti da je i te oblike nasilja iskusilo više od polovine učenika, premda nam ovo istraživanje ne pruža podatak o tome u kojoj su ulozi učenici sudjelovali u tome nasilju.

Aktivnosti škole sa svrhom prevencije nasilja

U ovome istraživanju ispitana je percepcija učenika o tome provode li njihove škole tri vrste aktivnosti vezane uz prevenciju nasilja, odnosno govori li se na njihovim satima razredne zajednice o problemu nasilja, govori li se u njihovoj školi o problemu nasilja na društvenim mrežama, kao i održavaju li se u njihovoj školi radionice i projekti s temom nasilja na društvenim mrežama.

Rezultati prikazani u Tablici 2 upućuju na to da velik broj učenika izvještava kako se u njihovim školama ne provode različite aktivnosti prevencije nasilja. Točnije, približno polovina učenika (46,1 %) navodi da na satu razredne zajednice govore o problemu nasilja, nešto manji udio učenika (37,9 %) navodi da se u školi govori o problemu nasilja na društvenim mrežama, a najmanji udio učenika (23,6 %) navodi da se u školi održavaju radionice i projekti s temom nasilja na društvenim mrežama.

Na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti da većina škola ipak ne provodi različite aktivnosti važne za upoznavanje učenika s problemom nasilja, premda je problem nasilja u virtualnom svijetu u velikoj mjeri prisutan u zagrebačkim srednjim školama.

Tablica 2. Frekvencije i postotni udio učenika s obzirom na aktivnosti u školi koje su povezane s problemom nasilja

	Da	
	N	%
Na satu razredne zajednice govorimo o problemu nasilja.	207	46,1
U školi se govori o problemu nasilja na društvenim mrežama.	170	37,9
U školi se održavaju radionice i projekti na temu nasilja na društvenim mrežama.	106	23,6

Tablica 3. Povezanost provedbe različitih aktivnosti sa svrhom prevencije nasilja u školi i iskustva nasilja u virtualnom svijetu na uzorku učenika

	A	B	C
Slanje anonimnih poruka mržnje	,062	,125*	,002
Poticanje grupne mržnje	,001	,047	-,049
Širenje nasilnih i uvredljivih komentara o vršnjaku	,050	,057	-,077
Kreiranje internetskih stranica (blogova) koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka	,013	,096	,011
Slanje tuđih fotografija i traženje drugih da ih procjenjuju po određenim karakteristikama	,079	,048	-,074
Otkrivanje osobnih informacija o drugima	,014	,059	-,003
Provaljivanje u tuđe profile na društvenim mrežama	,063	,052	,002
Slanje zlobnih i neugodnih sadržaja o drugima	,034	,097	,020
Prijetnje	,021	,014	-,002
Otvaranje lažnih profila na društvenim mrežama pod tuđim imenom	,044	,096	-,007
Uvredljiva komunikacija u tuđe ime na društvenim mrežama	,118*	,110*	,013
Zlonamjerno pisanje ružnih komentara na fotografije i statuse koje žrtva objavi	,068	,058	-,016

A – Na satu razredne zajednice govorimo o problemu nasilja

B – U školi se govori o problemu nasilja na društvenim mrežama

C – U školi se održavaju radionice i projekti s temom nasilja na društvenim mrežama

Napomena: $p < ,01^{**}$; $p < ,05^*$

Povezanost provedbe različitih aktivnosti sa svrhom prevencije nasilja u školi i iskustva vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu

Kako bi se utvrdilo postoji li statistički značajna povezanost između provedbe triju aktivnosti u školi s iskustvom nasilja u virtualnom svijetu, provedena je korelacijska analiza čiji su rezultati prikazani u Tablici 3.

Rezultati korelacijske analize upućuju na to da je govorenje o problemima nasilja na satu razredne zajednice statistički značajno pozitivno povezano s iskustvom samo jednog oblika nasilja u virtualnom svijetu – s uvredljivom komunikacijom u tuđe ime na društvenim mrežama ($r=,118$, $p<,05$). Točnije, učenici koji u većoj mjeri percipiraju da se na satu razredne zajednice govori o problemima nasilja, imaju veće iskustvo nasilja u obliku uvredljive komunikacije u tuđe ime na društvenim mrežama. Osim toga, percepcija učenika da se u njihovoj školi govori o problemima nasilja na društvenim mrežama, također je značajno povezana s iskustvom uvredljive komunikacije u tuđe ime na društvenim mrežama ($r=,110$, $p<,05$), ali i sa slanjem anonimnih poruka mržnje ($r=,125$, $p<,05$). Održavanje radionica i projekata s temom nasilja na društvenim mrežama nije statistički značajno povezano s iskustvom nijednoga oblika nasilja u virtualnom svijetu. Može se zaključiti da tri aktivnosti vezane uz prevenciju nasilja uglavnom nisu statistički značajno povezane s iskustvom nasilja u virtualnom svijetu, bez obzira na ulogu učenika u tome nasilju (počinitelj, žrtva, promatrač). Dobivene rezultate potrebno je uzeti s rezervom jer su dobivene korelacije vrlo niske.

Rasprava

Podatci dobiveni ovim istraživanjem pokazuju da više od 70 % učenika ima iskustvo nasilja u virtualnom svijetu, da se aktivnosti za prevenciju nasilja (u virtualnom svijetu) provede u manje od 50 % škola i da nema povezanosti (ili je vrlo niska) između provođenja preventivnih aktivnosti i iskustva vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu. Drugim riječima, iskustvo vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu (žrtva, počinitelj ili promatrač) u velikoj je mjeri prisutno i preventivne aktivnosti koje se provode u promatranim školama nisu učinkovite.

Istraživanja učinkovitosti preventivnih programa već duži niz godina pokazuju kako jednokratne aktivnosti, utemeljene samo na informiranju, nisu učinkovite (U.S. Department of Education, 2000).

S druge strane, danas postoje mnoga istraživanja učinkovitosti programa prevencije vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu koja pokazuju obilježja učinkovitih programa (Cantone i sur., 2015; Espelage i Hong, 2017; Gaffney, Farrington, Espelage i Ttofi, 2019; Hutson, Kely i Militello, 2018; Tanrikulu, 2018). Metaanaliza programa koju su napravili Hutson i suradnici (2018) pokazuje kako su najčešće komponente učinkovitih programa prevencije vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu (1) edukacija o nasilju u virtualnom svijetu, (2) poučavanje vještine nošenja s problemima, empatije, komunikacijskih i socijalnih vještina i (3) upotreba medija. Također, rezultati navedene metaanalize pokazuju kako su učinkoviti programi uključivali

edukaciju roditelja. Espelage i Hong (2017) navode kako učinkoviti programi prevencije vršnjačkog nasilja (u virtualnom i stvarnom svijetu) uključuju učenike, učitelje, drugo osoblje škole i roditelje/obitelji. Isto tako ističu da su ključne komponente preventivnih programa edukacija o sigurnosti na internetu odgovorna upotreba tehnologija, školske politike o nasilju u virtualnom svijetu, roditeljsko nadgledanje, partnerstvo škole i obitelji. Nadalje, učinkoviti programi prevencije vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu u školskom okruženju uključuju poučavanje vještine empatije, poboljšanje odnosa roditelj-dijete (And i Goh, 2010 prema Tanrikulu, 2018) i povećanje svjesnosti učitelja o nasilju u virtualnom svijetu (Cassidy, Brown i Jakson, 2012, prema Tanrikulu, 2018). Langford i suradnici (2014) ističu kako su teme u području promocije zdravlja poput PSHE³ edukacije povezane sa smanjivanjem prevalencije vršnjačkog nasilja (u virtualnom i stvarnom svijetu). Važnost implementacije učinkovitih preventivnih programa prevencije vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu ističu i Wölfer i suradnici (2013) te navode kako i nasilje u virtualnom svijetu, poput tradicionalnoga nasilja, treba promatrati kao javnozdravstveni problem, te mu kao takvom treba pristupiti preventivnim programima. Ključno je pritom usmjeriti preventivne napore na specifičnu prirodu nasilja u virtualnom svijetu i njegove razlike u odnosu na tradicionalno nasilje (Wölfer i sur., 2013). Snakenborg, Van Acker i Gable (2011) navode kako je većina aktualnih programa prevencije nasilja u virtualnom svijetu utemeljena na praktičnim uvjerenjima o prevenciji i logičkim pristupima, više nego na znanstvenim promišljanjima i dokazima. Sve navedeno ukazuje na važnost implementacije sveobuhvatnih preventivnih programa utemeljenih na dokazima učinkovitosti u školskom okruženju. Sveobuhvatnost je potrebna i u odnosu uključivanje svih važnih dionika u preventivna nastojanja (učenici, učitelji, školsko osoblje, roditelji) i u odnosu na preklapanje klasičnog i nasilja u virtualnom svijetu (Snakenborg i sur., 2011).

Osim implementacije znanstveno dokazanih učinkovitih programa prevencije nasilja u virtualnom svijetu u školsko okruženje moguće je implementirati i druge strategije. Tako Snakenborg i suradnici (2011) navode kako se prevenciji nasilja u virtualnom svijetu, uz implementaciju učinkovitih preventivnih programa, najčešće pristupa implementacijom zakona, javnih politika i ostalih regulativa kojima se regulira upotreba medija i uspostavlja kontrola vezana uz nasilje u virtualnom svijetu i ostale oblike zlorabe medija, kao i tehnološkim pristupima kojima se nastoji prevenirati ili umanjiti potencijal za nasilje u virtualnom svijetu.

³ Eng. Personal, Social, Health and Economic education

Učinkoviti strateški pristupi prevenciji nasilja u virtualnom svijetu u školskom kontekstu trebali bi počivati na sljedećim premisama kako bi promovirali i održavali sigurno okruženje (Childnet International, 2009):

- škole trebaju poduzeti proaktivne mjere prevencije nasilja u virtualnom svijetu i mjere smanjivanja posljedica nasilja u virtualnom svijetu
- škole bi trebale imati jasne školske politike o netoleranciji vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu u kojima sudjeluju svi dionici u školi (uključujući roditelje)
- sve škole bi trebale poštivati zakone protiv diskriminacije, a školsko osoblje mora reagirati na svaku diskriminaciju ili viktimizaciju u školskom okruženju.

U odnosu na prvu navedenu premisu jedna je od aktivnosti implementacija učinkovitih preventivnih programa i praćenje njihova učinka. Druga bi se odnosila na senzibilizaciju školskog osoblja, posebice učitelja i stručnih suradnika na prepoznavanje vršnjačkog nasilja u virtualnom svijetu i poduzimanje akcija (unutar i/ili izvan škole) da se ono prevenira i da se smanje posljedice nasilja. U odnosu na jasne školske politike istraživanja pokazuju kako su se one pokazale vrlo učinkovitima (Cantone i sur., 2015; Vandebosch, Poels i Deboutte, 2014). Pri tome je važno da se one provode na razini cijele škole i da svi (učenici, školsko osoblje, roditelji) sudjeluju u njihovu kreiranju i određivanju posljedica za kršenje pravila (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, u tisku). I na kraju, potrebno je uvesti mjere koje ne podržavaju bilo kakav oblik diskriminacije. Jedna je od strategija svakako učiniti prijavljivanje učeničkog nasilja u virtualnom svijetu lakšim, shvatiti ga ozbiljno i poduzeti mjere (npr. one definirane školskom politikom) u slučaju nasilja u virtualnom svijetu.

Važno je napomenuti kako nije moguće kreirati ni implementirati sveobuhvatnu, znanstveno utemeljenu strategiju prevencije nasilja u virtualnom svijetu među mladima bez opsežne procjene potreba. Naime, posljednje nacionalno istraživanje bilo je 2013. godine. S obzirom na razvoj tehnologije i društvenih mreža, kao i njihov utjecaj na život mladih ljudi evidentna je potreba za novim istraživanjem na reprezentativnom uzorku kako bi se mogli donositi zaključci na nacionalnoj razini. Isto je tako potrebno istražiti ne samo prevalenciju nasilja u virtualnom svijetu nego i sve rizične čimbenike, kao i potencijalne zaštitne čimbenike kako bi se mogli razvijati znanstveno utemeljeni preventivni programi i/ili strategije. S obzirom na subjektivnost učeničkih procjena o preventivnim mjerama koje se koriste, u buduća bi istraživanja trebalo uključiti objektivne pokazatelje o programima prevencije škola te promatrati razlike u prevalenciji nasilja u virtualnom svijetu između škola koje provode preventivne programe i onih koje ih ne provode. Dodatno bi na razini škola bilo poželjno uključiti mjerenja prevalencije nasilja u virtualnom svijetu, kao i rizičnih i zaštitnih čimbenika prije uvođenja nekog preventivnog programa i poslije,

kako bi se moglo govoriti o pozitivnom ili negativnom utjecaju preventivnih programa na smanjenje nasilja u virtualnom svijetu. I ne manje važno, bilo bi potrebno istražiti resurse, kako one ljudske (snage/kompetencije učitelja i stručnih suradnika u školama) tako i materijalne i društveno-političke. Samo uz takvo, pažljivo planirano i sveobuhvatno istraživanje, moguće je učinkovito odgovoriti na problem nasilja u virtualnom svijetu među mladima.

Zaključak

Evidentna je potreba za istraživanjem i razumijevanjem prirode vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu. Podatci pokazuju kako je gotovo 20 % djece i mladih doživjelo nasilje u virtualnom svijetu, a iskustvo s virtualnim nasiljem (u ulozi žrtve, počinitelja ili promatrača) ima njih više od 70 %. I iako istraživanja (Buljan Flander i Dugić, 2015) pokazuju kako značajan doprinos kontroli ponašanje djece na internetu čini roditeljska kontrola, i škola kao drugo pretpostavljeno okruženje sve djece i mladih ima značajnu ulogu u prevenciji nasilja u virtualnom svijetu. Osim toga, istraživanja (Espelage i Hong, 2017; Hutson i sur., 2018; Tanrikulu, 2018) pokazuju kako učinkoviti programi prevencije, kao i strategije, uključuju roditelje tako da je suradnja i/ili partnerstvo obitelji i škole neupitna ako se u školsko okruženje želi postaviti sveobuhvatna i učinkovita prevencija nasilja u virtualnom svijetu. Sprague i Hill (2002) već su davno istaknuli kako škole koje promiču pozitivan razvoj imaju (osim jasno definiranih ciljeva u planu poboljšanja škole, praćenja napretka učenika, pružanja povratnih informacija o napretku, kao i visokih akademskih očekivanja) jasna očekivanja pozitivnih ponašanja učenika s visokom razinom povezivanja učenika i njihova angažmana u školovanju te značajno uključivanje roditelja i zajednice. Isto tako, škole koje promiču pozitivan razvoj i koje su usmjerene na prevenciju svih rizičnih ponašanja učenika streme implementaciji na dokazima učinkovitih programa prevencije utemeljenih na premisi kako samo rani odgovor na obrazovne, ponašajne i emocionalne probleme može dovesti do boljih ishoda za učenike, čime osiguravaju konzistentno pozitivno i sigurno ozračje (Way i sur., 2007). To ujedno znači i ozračje bez nasilja među učenicima i u virtualnom svijetu.

Literatura

- Ambrosi-Randić, N. (2007). Bullying u osnovnoj školi. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 2(3), 43 – 55.
- Bonanno, R. A. i Hymel, S. (2013). Cyber Bullying and Internalizing Difficulties: Above and Beyond the Impact of Traditional Forms of Bullying. *Journal of Youth Adolescence*, 42, 685 – 697.

- Brooks, F. (2014). *The link between pupil health and wellbeing and attainment. A briefing for head teachers, governors and staff in education settings*. London: Public Health England.
- Brooks, F., Chester, K., Klemnera, E. i Magnusson, J. (2017). *Cyberbullying: An analysis of data from the Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey for England, Public Health England*. Preuzeto s https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/621070/Health_behaviour_in_school_age_children_cyberbullying.pdf
- Buljan Flander, G. i Dugić, S. (2015). Odnos elektroničkog nasilja, samopoštovanja i roditeljskih čimbenika kod adolescenata. *Klinička psihologija*, 8(2), 167 – 180.
- Cantone, E., Piras, A. P., Vellante, M., Preti, A., Danielsdóttir, S., D'Aloja, E., Lesinskiene, S., Angermeyer, M. C., Carta, M. G. i Bhugra, D. (2015). Interventions on Bullying and Cyberbullying in Schools: A Systematic Review. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health*, 11, 58 – 76.
- Childnet International. (2009). *Cyberbullying: Understand, Prevent and Respond. Guidance for schools*. Preuzeto s <https://www.childnet.com/ufiles/Cyberbullying-guidance2.pdf>
- Espelage, D. L. i Hong, J. S. (2017). Cyberbullying Prevention and Intervention Efforts: Current Knowledge and Future Directions. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 62(6), 374 – 380.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. (in press). *European Universal Prevention Curriculum Handbook*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gaffny, H., Farrington, D. P., Espelage, D. L. i Ttofi, M. M. (2019). Are cyberbullying intervention and prevention programs effective? A systematic and meta-analytical review. *Aggression and violent behaviour*, 45, 134 – 153.
- Goldweber, A., Waasdorp, T. E. i Bradshaw, C. P. (2013). Examining the link between forms of bullying behaviors and perceptions of safety and belonging among secondary school students. *Journal of School Psychology*, 51(4), 469 – 485.
- Hinduja, S. i Patchin, J. W. (2012). Cyberbullying: Neither an Epidemic nor a Rarity. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5), 539 – 543.
- Hutson, E., Kelly, S. i Militello, L. K. (2018). Systematic Review of Cyberbullying Interventions for Youth and Parents With Implications for Evidence-Based Practice. *Worldviews Evidence Based Nursing*, 15(1), 72 – 79.
- Kay, P. (1999). *Prevention Strategies That Work*. Reston: Warger, Eavy and Associates.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., Limber, S. i Agatston, P. W. (2012). *Cyberbullying: Bullying in the Digital Age*. West Sussex, UK: Wiley-Blackwell.
- Langford, R., Bonell, C.P., Jones ,H.E., Poulou, T., Murphy „S.M., Waters, E., Komro, K.A., Gibbs, L.F., Magnus, D. i Campbell, R. (2014). The WHO Health Promoting School framework for improving the health and well-being of students and their academic achievement. *Cochrane Database Systematic Review*, 4, CD008958.
- Menesini, E. (2012). Cyberbullying: The Right Value of the Phenomenon. Comments on the Paper "Cyberbullying: An Overrated Phenomenon?". *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5), 544 – 552.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi (Što znamo i što možemo učiniti)*. Zagreb: Školska knjiga.

- Olweus, D. (2012). Comments on Cyberbullying Article: A Rejoinder. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5), 559 – 568.
- Pregrad, J., Tomić Latinac, M., Mikulić, M. i Šeparović, N. (2011). *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Slonje, R. i Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another Main Type of Bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147 – 154.
- Snakenborg, J., Van Acker, R. i Gable, R. A. (2011). Cyberbullying: Prevention and Intervention to Protect Our Children and Youth. *Preventing School Failure*, 55(2), 88 – 95.
- Sprague, J. i Hill, W. (2002). *Creating Schoolwide Prevention and Intervention Strategies*. Portland: Northwest Regional Educational Laboratory.
- Strabić, N. i Tokić Milaković, A. (2016.). Elektroničko nasilje među djecom i njegova usporedba s klasičnim oblicima vršnjačkog nasilja. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 24(2), 166 – 183.
- U.S. Department of Education. (2000). *Key School-Linked Strategies and Principles for Preventing Substance Abuse and Violence*. Preuzeto s https://www.unodc.org/pdf/youthnet/handbook_school_english.pdf
- Vandebosch, H., Poels, K. i Deboutte, G. (2014). Schools and Cyberbullying: Problem Perception, Current Actions and Future Needs. *International Journal of Cyber Society and Education*, 7(1), 9 – 48.
- Way, N., Reddy, R. i Rhodes, J. (2007). Student's Perceptions of School Climate During the Middle School Years: Associations with Trajectories of Psychological and Behavioral Adjustment. *American Journal of Community Psychology*, 40, 194 – 213.
- Wölfer, R., Schultze-Krumbholz, A., Zagorscak, P., Jäkel, A., Göbel, K. i Scheithauer, H. (2013). Prevention 2.0: Targeting Cyberbullying @ School. *Prevention Science*, 15(6), 879 – 887.

Role and opportunities of schools in the prevention of peer violence in virtual world

Abstract

Violence in virtual world is broadly defined as the use of electronic media for intentional victim victimization. The aim of this paper is to examine the correlation between experiences of violence in virtual world and the pursuit of activities aimed at the prevention of violence (in virtual world). The sample consists of 451 students of the final grade of five secondary schools in Zagreb. Data in this research show that most of the students have experience with violence in virtual world, that activities aimed at violence in virtual world are conducted in less than half of the schools and that there is no correlation between the implementation of preventive activities and the experience of peer violence in virtual world. In other words, the experience of peer violence in virtual world is highly present and preventive activities conducted in the observed schools are ineffective. The purpose of this paper is to suggest guidelines for the prevention of violence in virtual world in the school environment.

Key words: activities, prevention, school, violence in virtual world